

## O'ZBEK ERTAKLARIDAGI QAHRAMONLARNING MIFOLOGIK ASOSLARI

*Saidova Muxayyo Umidilloevna*  
*f.f.f.d.(PhD), Buxoro Davlat Universiteti*

*Jamolova Mohigul Baxtiyorovna*  
*Buxoro Davlat Universiteti magistranti*  
*m.b.jamolova@buxdu.uz*

**Annotatsiya:** Maqolada o'zbek tilidagi mifologik obrazlar talqini, mifologik mavjudotlar, xalq mifologik afsonalaridagi ba'zi bir personajlar va o'zbek xalq afsonalaridagi eng mashhur mifologik mavjudotlar haqida fikr yuritilgan..

**Kalit so'zlar:** mif, o'zbek mifologiyasi, sirenalalar, parilar, antropomorf, yalmog'iz kampir, ajdarho, ilon timsoli, dev, Xorazm xalq afsonasidagi shaman dev obrazi.

**Abstract:** The article discusses the interpretation of mythological characters in the Uzbek language, mythological creatures, some characters in folk mythological legends, and the most famous mythological creatures in Uzbek folk legends.

**Key words:** myth, Uzbek mythology, sirens, fairies, anthropomorph, old lady, dragon, snake, giant, image of shaman giant in Khorezm folk legend.

**Аннотация:** В статье рассматривается интерпретация мифологических персонажей в узбекском языке, мифологических существ, некоторых персонажей народных мифологических легенд и наиболее известных мифологических существ в узбекских народных легендах.

**Ключевые слова:** миф, узбекская мифология, сирены, феи, антропоморф, старуха, дракон, змей, великан, образ великана-шамана в хорезмской народной легенде.

Qahramonlar qiyofasini tasvirlash jahon folklorida keng tarqalgan usullardan biridir. O'zbek xalq og'zaki ijodida bu usuldan unumli foydalanilgan ko'plab ertaklar mavjud. Xususan, "Farhod va Shirin", "Guloyim", "Ozodachehra" kabi ertaklardagi go'zal qizlar "og'zi oyday, ko'zlari quyoshdek" so'zlari bilan tasvirlangan. "Bechora qiz", "Ilon podshohning halqasi", "Suv qizi", "Baxt daraxti", "Sitoraxon", "O'lmas gul yoki vafodor xotin" kabi ertaklardagi qizlar to'lin oyga qiyoslanadi. Shunisi e'tiborga loyiqki, bu formula nafaqat sehrli va uy-ro'zg'or ertaklarida, balki hayvonlar haqidagi "Sichqoncha va qo'ng'iz" deb nomlangan ertaklarda ham qo'llaniladi. Bizningcha, bu ta'riflarning egasi, shubhasiz, pari obrazidir. Axir, parilar ko'pincha go'zal ayollar sifatida tasavvur qilinadi. "Dunyo xalqlari miflari" ensiklopediyasida yozilishicha, antik va o'rta asrlar san'atida keng qo'llanilgan an'anaviy obrazlardan biri go'zal qiz boshi va qush tanasiga ega mifologik jonzotdir. Ushbu mifologik tasvir sirenalalar deb ataladi. Yunon mifologiyasiga ko'ra, sirenalalar Acheloi ismli daryoga ega bo'lgan farishtadan tug'ilgan jinlardir. Yarim ayol va yarim qushga o'xshagan bu jonzotlar dengiz o'rtasidagi orollarda yashab, o'tkinchilarni sehrli ovozlari bilan maftun etib, orolga chorlar edi. Mo'jizaviy ovozdan maftun bo'lib, orolga suzib kelganlar sirenalalar tomonidan o'ldirilgan. Shuning uchun sirenalalar orolining qirg'oqlari inson suyaklari va qurigan tanalarga to'la.

Ayrim ilmiy manbalarga ko'ra, parilar O'rta Osiyo xalqlari mifologiyasidagi demonologik obrazlardan biridir. Ular ko'pincha antropomorf (odam) shaklda tasavvur qilinadi. U qushlar (masalan, kaptarlar), hayvonlar va hatto olov shaklida ham bo'lishi mumkin. Shuni ham unutmaslik kerakki, osmon jismlaridan biri bo'lgan oy bir vaqtlar go'zallik ramzi bo'lgan. Folklorshunoslar antagonistlarning o'ziga xos xususiyati tasvirlangan joylarning ham alohida formula ekanligini e'tirof etadilar. O'zbek xalq ertaklarida bunday formulalar ko'p emas. Masalan, "Kenja botir" ertagida "bir jonzotning bo'yi bir qarich, soqoli o'n qarich" deyiladi. "Erkenja" ertakidagi mavjudot "portreti" mukammal chizilgan: "Bulbuligo'yo" ertakidagi shahzoda "minoraday, chinorday, og'zi g'orday, ko'zlari qaridek" ko'radi. qop, burni pechdek".

Odamlar ongida barcha yovuzliklarning muallifi o'zga dunyoga, begona yurtlarga, "o'zga dunyo"ga mansub kuchlardir. Xalqlar boshidan kechirgan turli qonli urushlar, vahshiyliklar ularning xayoliy olamiga ham o'z ta'sirini o'tkazdi. Odamlar jirkanch, yovuz va xunuk mavjudotlar ko'rinishida yovuz kuchlarni ifodalagan. Shu tariqa folklorlarda grotesk obrazlari tizimi vujudga kelgan. "Olmos botir", "Bunyod polvon", "Ermana mergan" ertaklarida "Saloming bo'lmasa, ikki yutdim" iborasini ko'rishimiz mumkin. Mutaxassislarning fikricha, bu so'zlarning egasi Yalmog'iz kampirning siymosidir. Darhaqiqat, manbalarda bir necha ma'noga ega ekanligi e'tirof etilgan "yalash" so'zining sharhida "og'iz yalash" ta'rifi berilgan. Manbalarda "Ona urug' boshi va muqaddas onaga sig'inish ta'sirida shakllangan", "ona bilan bog'liq ajdodlar totemidan boshlanadigan" obrazning salomlashish va salomlashish tabiiyligi ta'kidlanadi. homiylik qilish. Bosh qahramondan minnatdor bo'lgan jonzotlarni chaqirish va o'sha jonzotlar bilan muvaffaqiyatga erishish ham ertaklardagi eng ko'p uchraydigan epizodlardan biridir. "Sohibjon va Ahmadjon", "Suhrob va Mizrob", "Oltin baliq" ertaklarida bir paytlar qahramon qo'yib yuborgan baliq qahramonni o'ziga keltirganda o'zini tanishtiradi. Ungacha baliq inson qiyofasida yuradi. "Oltin sochli bola", "Kenja Botir", "Otoning so'nggi tilagi", "Qilichqo'ra", "Bulbuliguyo" kabi ertaklarda jonzotni chaqirish uchun tutatqi tutatiladi. "Quyosh qahramoni", "Cho'pon bola", "Qilichboz", "Ahmadjon va Luqmonjon", "Uch aka-uka" ertaklarida xalq boshiga ofat keltirgan dahshatli ajdaho obrazini ko'rishimiz mumkin. Ajdaho obrazining mifologik tabiati, kelib chiqishi, syujet qurilishida epik asarlarning badiiy roli haqida ilmiy adabiyotlarda ayrim mulohazalar bildirilgan. Bizningcha, bu obrazning genezisi tabiatga sig'inishga e'tiqod qilgan qadimgi markaziy osiyoliklarning an'alariga borib taqaladi. Ajdaho - Markaziy Osiyo mifologiyasidagi yovuz kuchlarning ramziy obrazi bo'lib, ularning faoliyati ezgulikka xizmat qiluvchi kosmik mavjudotni yo'q qilishga, yo'q qilishga va yo'q qilishga qaratilgan. U doimo yaxshi kuchlarga qarshi turadi, ularga to'sqinlik qilishga harakat qiladi.

Turk mifologiyasining ilk namunalarida Ajdaho asosan salbiy obraz sifatida keladi. Olov dinining muqaddas kitobi "Avesto"da saqlangan. Unda turkiy xalqlar, ayniqsa, qadimgi Xorazm xalqlari orasida paydo bo'lgan mifologiyaning ilk qatlamlari o'z aksini topgan. Demak, Ajdaho afsonaviy ilon timsolida tasavvur qilingan xayoliy jonzotning nomi va ayni paytda yovuz kuchlarga tegishli mifologik obrazdir. Markaziy Osiyo xalqlari mifologiyasining rivojlanishi davrida Ajdaho ham antropomorfik qiyofa kasb etgan. Qadimgi xitoylarning mifologik e'tiqodlariga ko'ra, ajdaho tasviri ilohiylashtirilib, daryo va ko'llarning xudosi sifatida qabul qilingan. Oilaviy marosimlarda ular turli ramziy-marosim raqslari va maqollari orqali ajdahoni chaqirib, uylariga tinchlik va baxt keltirishlarini so'rashgan.

Sharq mifologiyasida katta ahamiyatga ega bo'lgan ajdaho obrazi aslida eng qadimgi totemistik qarashlardan biri sifatida vujudga kelgan va ilohiylashtirilgan. Ayrim tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, ajdaho tasvirining qadimgi Xitoy mifologiyasida keng qo'llanilishi sababi bir vaqtlar sya qabilasining

totemi hisoblangan. Bu qabilaviy afsonalar keyinchalik butun Xitoy madaniyatining asosiga aylandi. Afsonalarda tasvirlangan ajdaho mohiyatan sinkretik obrazdir. Bu belgi kamida to'qqiz xil ko'rinishni birlashtiradi. Boshi tuyanikiga, bo'yni burgutnikiga, tirnoqlari sazanga, oyoqlari yo'lbarsga, quloqlari sigirga, shoxlari shunga o'xshash. kiyikning ko'zlari shaytonnikiga o'xshaydi. Ajdaho g'ayritabiiy, ya'ni turli mavjudotlar haqidagi mashhur qarashlarni o'zida mujassam etgan mifologik mavjudot - ezgulik ramzi sifatida tasvirlangan. Bu xayoliy-mifologik mavjudotning har bir a'zosi alohida vazifani bajaradi. Lekin uning tanga bilan qoplangan uzun tanasi ilonni eslatadi. Umuman, Sharq xalqlari tasavvuriga ko'ra, ajdaho va ilon timsoli umumiy fazilatlariga ega. Ilon qirq yil odamning ko'ziga tushmasa, ajdahoga aylanadi, deyishadi. Ajdaho Axriman fazilatlarini o'zida mujassam etgan obrazlardan biri, – deb yozadi folklorshunos olim D.Fayziyeva. – Uning qiz bolani odamlardan talab qilib, tiriklayin yutish odati qadimiy xususiyatga ega bo'lib, uning tarixiy asoslari ibtidoiy an'analar bilan bog'liq. Bu suv mo'l bo'lishini xohlayman yoki aksincha, toshqinni bostirish niyatida qizlarni suvga tashlab qurbonlik qilish an'anasiga badiiy harakatdir. Demak, bu motiv ramziy ma'noga ega bo'lib, ajdahoni yovuz va qonxo'r sifatida belgilovchi badiiy ifodadir. “Sariq qush”, “G'ungila”, “Hotam”, “Besh qiz”, “Suhrob va Mizrob” ertaklari go'zal malikaga turmushga chiqmoqchi bo'lgan devlar haqida hikoya qiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dev obrazi tarixan mifdan ertakka, ertakdan dostonga o'tib, ming yillar davomida mifologik obraz sifatida yashab kelgan. Ayrim etnograflar va folklorshunoslar ertaklardagi arxaik mavjudotlar tarixiy faktdan ko'ra ramziyroq ekanligini inkor etmaydilar. Ularning fikricha, arxaik obrazlarda ifodalangan jonzotlar o'sha arxaik obrazga va o'sha davr odami psixologiyasiga qaytish orqaligina to'g'ri baholanadi. Oltoy, umuman olganda, boshqa xalqlarning mifologiyasiga ko'ra, mavjudotlar eng go'zal ayollar va bolalarni o'g'irlab ketishadi va ularni o'z xizmatkorlariga aylantiradilar. Yovuz kuchlar aynan qizlarni talab qilishiga aniq tushuntirishlar mavjud. J. Freyzer Nil daryosi bo'yida yashovchi xalqlar yosh qizlarni sun'iy ravishda daryoga tashlaganliklarini ta'kidlaydi. Qiz va er hisoblangan daryoga shu tarzda uylanishgandek. Shu tariqa “qizlarning daryoga qurbonligi ibtidoiy odamlarning tasavvurida mo'l hosil olishni ta'minlagan”. Xorazm afsonalariga ko'ra, shaman devlarning homiylarini ovqatlantirgan, buning uchun qurbonlik kerak edi. Bir so'z bilan aytganda, bu formula mohiyatan qadimgi ajdodlarimiz e'tiqodidagi qurbonlik marosimlarini ifodalaydi. Darhaqiqat, etnolog E.B.Tylor qurbonlik marosimlarini iltijo va duo kabi inson taraqqiyotining birinchi, eng quyi bosqichiga xos deb biladi.

#### **References:**

1. Богораз В.Г. Материалы по изучению чукотского языка и фольклора, собранные в Колымском округе.- СИБ, 1900.-С.5.
2. Жирмунский Б. М., Зарифов .Х. Т. Узбекский народный героический эпос, с. 378
3. Choriyev, A. (2006). Human philosophy. Tashkent.
4. Eshonqul, J. (1999). Folklore: image and interpretation. Opposite: Nasaf.
5. Nargiza Bobojonova Jumaniyozovna. (2022). The Term Concept in Modern Linguistics. Miasto Przyszłości, 28, 297–302. <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/643>
6. Kodirova Kholida Khayriddin kizi. (2022). The Analysis of Illocutionary Acts in Adventures of Tom Sawyer by Mark Twain. Miasto Przyszłości, 28, 324–328. <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/648>

# INTEGRATION OF PRAGMALINGUISTICS, FUNCTIONAL TRANSLATION STUDIES AND LANGUAGE TEACHING PROCESSES

---

7. Okil Safarovich Aliev, & Zubaydullo Izomovich Rasulov. (2021). CONCEPTUAL PROBLEMS OF SYNCHRONIC TRANSLATION. JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 123–125. <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/1165>
8. <https://conferencepublication.com>
9. Mirzo Makhmudovich Tursunov. (2022). ANALYSIS OF SOME ENGLISH IDIOMS CONTAINING POPULAR PROPER NAMES. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 5, 62–67. Retrieved from <http://ejird.journalspark.org/index.php/ejird/article/view/98>
10. Saidova, M. U. (2019). THE STRUCTURAL COMPOSITION OF THE LITERARY TERMS IN LITERARY DICTIONARY" LITERARY TERMS AND LITERARY THEORY" BY JA CUDDON. Международный академический вестник, (1), 73-76. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36875142>
11. Саидова, М. У. (2021). К. БОЛДИКНИНГ “АДАБИЁТШУНОСЛИК ТЕРМИНЛАРИНИНГ ҚИСҚАЧА ИЗОҲЛИ ОКСФОРД ЛУҒАТИ” ДАГИ ЯСАМА АДАБИЁТШУНОСЛИК ТЕРМИНЛАРИ ТАҲЛИЛИ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 4(2). <https://tadqiqot.uz/index.php/art/article/view/3240>
12. Саидова, М. (2021). THE CONCISE OXFORD DICTIONARY OF LITERARY TERMS. ЛУҒАТИДАГИ ДРАМА АДАБИЙ ТУРИГА ХОС ТЕРМИНЛАРИНИНГ МАЗМУНИЙ ТАДЛИЛИ//ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 8(8).[https://journal.buxdu.uz/index.php/journals\\_buxdu/article/view/4453](https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/4453)